

Клавдія Ткач,

головний бібліотекар
науково-методичного відділу
Харківської державної наукової бібліотеки
ім.В.Г.Короленка

Технічні знання - без технічної літератури?

У статті йдеться про те, що попит на науково-технічну літературу задовольняється нині вкрай недостатньо, від чого потерпають не тільки самі фахівці, а й вітчизняне виробництво, наука, а отже, і все суспільство. Ситуація погіршується надто поганим комплектуванням фондів літературою виробничо-технічного та науково-природничого комплексів.

Автор пропонує переглянути стратегію формування фондів бібліотек відповідно до їх статусу, збільшити кількість українських наукових і популярних періодичних видань з науки й техніки; дбати про об'єднання науково-технічної інтелігенції в асоціації, спілки, клуби.

Серед користувачів бібліотек (обласних наукових і ЦБС) є чимало фахівців, діяльність яких пов'язана з наукою, участю у виробництві (промисловому чи сільськогосподарському), а також підприємці, комерсанти, викладачі, студенти та ін. Багато з них мають спеціальну технічну освіту або вчаться в закладах технічної спрямованості.

Якщо виходити з опитування, проведеного, наприклад, Кременчуцькою ЦМБ, то наявний досить широкий спектр запитів цієї категорії читачів. Це новітні відкриття в науці й техніці, впровадження наукових безвідходних, екологічно чистих технологій у провідні галузі виробництва, останні досягнення в електронній та інформаційній технологіях, світовий досвід приватного підприємництва тощо.

Стійкий інтерес до технічної літератури виявляють, як правило, читачі-чоловіки.

Але більшість бібліотек, забуваючи про свою універсальність, однобічно визначають пріоритети роботи. Виходить так, що зі збільшенням потреб суспільства на технічну літературу та інформацію звужується діапазон діяльності бібліотек з цієї проблеми. Популяризацією технічної літератури та інформації систематично займаються, в основному, спеціалізовані відділи, які функціонують лише при ОУНБ і деяких ЦМБ, розташованих у промислових центрах. Проте для задоволення читачького попиту цього замало.

Бібліотекам варто відмовитися від стереотипів останніх десятиліть і переглянути ставлення до наукової, технічної, іншої галузевої літератури. Як універсальні установи, вони мають орієнтуватися на задоволення різнобічних інтересів читачів, а для цього формувати фонд, репертуар масових та організаційних заходів, напрями індивідуальної роботи з читачами.

Сьогодні в більшості публічних бібліотек недостатньо популяризують технічну літературу та інфор-

мацію, хоча ця проблема завжди визначалася як одна з найпріоритетніших. А причини такі. Донедавна зміст роботи масової бібліотеки оцінювався, передусім, залежно від того, яку допомогу вона надавала трудовим колективам у вирішенні виробничих завдань. Тому в діяльності бібліотек переважали односторонні за змістом і тематикою наочні й масові форми пропаганди книги: дні інформації, дні фахівця, виконання тематичних довідок підприємств тощо. В обслуговуванні читачів-виробничників домінували формалізм і заорганізованість.

Пріоритет у вирішенні цих питань негативно позначився на роботі з технічною, економічною, іншою галузевою літературою.

Незначним було сприяння самоосвіті читачів з метою розширення їхнього загальноосвітнього кругозору, підвищення науково-технічної культури.

Нині деякі бібліотеки сприйняли процеси деідеологізації та гуманізації бібліотечної справи як цілковиту відмову від роботи з технічною і виробничо-економічною книгою.

До того ж склалося катастрофічне становище з комплектуванням

фондів літературою виробничо-технічного й науково-природничого комплексів. Навіть найбільші бібліотеки держави, до яких належать і ОУНБ, неспроможні забезпечувати повноцінне обслуговування науковців, виробничників, викладачів вищої і середньої школи, бо зменшився випуск технічної, природничої, сільськогосподарської, медичної, економічної літератури, знизився її науковий та інтелектуальний рівень. А державні видавництва, передусім «Техніка», які мають орієнтуватися на держзамовлення з галузей відповідного профілю, перейшли, в основному, на випуск комерційної літератури.

Особливо негативно на якості фондів наукових бібліотек позначається відсутність обов'язкового платного примірника, який надходив із Російського централізованого колектора наукових бібліотек (70-75% обсягу нових видань).

Інформаційне забезпечення науки й техніки в нашій державі неможливе сьогодні без видань російських науково-дослідних інститутів - з проблем машинобудування, науково-технічного прогресу та інформації в будівництві, вищої освіти й багатьох інших, аналогів яким в Україні поки що немає.

Так, без видань Всеросійського науково-дослідного інституту патентної інформації, з яких можна одержати відомості про винаходи, ліцензії, каталоги, стандарти, товарні знаки та інші документи країн світу, унеможлиблюється захист жодної дисертації, патентування винаходів у нашій державі.

Як і раніше, більшість наукових та науково-популярних періодичних видань виходить у Росії. Для прикладу, в каталозі газет і журналів агентства «Роспечать» заявлено понад 50 наукових і науково-популярних журналів, таких, як «Радио», «Знание-сила», «Изобретатель. Рационализатор», «Зарубежная радиоэлектроника», «Техника - молодежи» та ін. У каталозі української періодики їх набагато менше.

Популярні російські видання стали недоступними для наших співвітчизників, адже для їх передплати необхідні значні кошти. Не мають їх і бібліотеки, хоча в теперішній ситуації бібліотечні фонди - основне джерело інформації.

Тимчасом лакуни, які склалися

у фондах наших державних бібліотек останнім часом, - це проблема міжнародного рівня. Спеціальна програма ІФЛА ставить знак рівності між втратою документа і втратою знання. А втрата знання сьогодні - завтра відкине промислово розвинуту, з великим науковим потенціалом Україну на узбіччя цивілізації.

У виникненні напруженої ситуації певною мірою винні й самі бібліотечні працівники. Вони не змогли забезпечити імідж бібліотек, який відповідав би новим вимогам суспільства, переконати владу в тому, що розбудова державності неможлива без забезпечення громадян інформацією. До розв'язання проблеми належним чином не залучається науково-технічна інтелігенція, винахідники, раціоналізатори, викладачі вищої і середньої шкіл.

Не секрет, що часто навіть керівники бібліотек не володіють певними діловими якостями, економічними знаннями, потрібними для налагодження взаємовигідних стосунків з партнерами по роботі й споживачами інформації. Тому й зараз нерідко інформаційне обслуговування трудових колективів, задоволення вузькоспеціальних запитів робітників, зокрема й комерційних структур, інформацією, для розшуку якої необхідні значні витрати часу й висока професійна майстерність, виконуються, як і раніше, безкоштовно.

Слід переглянути політику формування фондів бібліотек відповідно до їх статусу, зважаючи на сучасні функції та завдання. В універсальному фонді публічної бібліотеки має відбиватися такий репертуар видань з науки й техніки, який був би своєрідною моделлю знань і загальної культури освіченої людини. При цьому орієнтувався б на задоволення загальноосвітнього читання, відповідав першоосновам в оволодінні технічними галузями знання, в яких читач не є фахівцем.

На нашу думку, назріла необхідність подолання розриву між двома традиційними типами культур - природничою і гуманітарною. Кожен читач має усвідомити зміст та значення найважливіших теоретичних досягнень і матеріальних результатів науково-технічного прогресу (квантової фізики, теорії відносності, сучасних інформаційних технологій тощо) і сприймати їх

так, як і важливі для сучасного рівня освіти й культури знання класичної та сучасної культури і мистецтва, володіння рідною та іноземними мовами.

Має бути відновлено випуск необхідного репертуару наукової і науково-популярної літератури з техніки й інших споріднених наук. Це завдання можна було б вирішити за рахунок реорганізації роботи державних спеціалізованих видавництв.

Вважаємо, що Міністерству культури і мистецтв України у стосунках з цими й іншими видавництвами не завадило б практикувати укладання щорічного держзамовлення на випуск літератури, необхідної бібліотекам.

Виникла потреба на державному рівні розглянути питання про збільшення кількості українських наукових і популярних періодичних видань з науки й техніки. Нині цю проблему можна було б вирішити за рахунок відкриття в існуючих виданнях спеціальних рубрик для висвітлення питань про досягнення сучасної фізики, хімії, біології, техніки, використання інформаційних та інших новітніх технологій, про внесок учених України в розвиток світової науки й техніки, про соціально-економічні аспекти взаємодії людини й техніки в умовах всебічної комп'ютеризації усіх ділянок науки, освіти, виробництва (зрозуміло, значно розширивши редакції видань).

Міністерство культури і мистецтв мало б очолити роботу з формування репертуару періодичних та інформаційних видань, мінімум яких необхідно мати бібліотекам.

Є надія, що з прийняттям закону про науку й техніку в Україні буде визначено також місце бібліотек у системі науково-технічної інформації, а головні книгозбірні держави, які в змозі здійснювати інформаційне забезпечення фундаментальних наукових досліджень, перспективних напрямів розвитку виробництва в основних регіонах, отримують необхідні фінанси.

Підвищенню науково-технічної культури мають сприяти публічні бібліотеки, насамперед ОУНБ, де зосереджено багато профільні фонди. Досить часто в мережах своїх регіонів ОУНБ та ЦМБ є єдиними установами, в котрих нагромаджено наукові, інформаційні видання, науково-технічна документація, що

виходять поза межами України. Ці ж бібліотеки обслуговують і масового читача, зокрема й читачів спеціальних бібліотек. Публічні державні бібліотеки поки що залишаються єдиними закладами, де гарантоване безкоштовне користування літературою та інформацією.

Бібліотеки мають широко рекламувати свої фонди. Для цього їм потрібні тісніші контакти з телебаченням, радіомовленням, пресою, налагодження випуску інформаційно-бібліографічних видань, проведення великомасштабних масових заходів.

Важливо всіляко розкривати інформаційно-посередницькі функції бібліотек, особливо головних, як центрів кумульованої інформації з питань економіки, техніки, сільського господарства, медицини, природничих наук, науково-технічних документів тощо.

Одним з варіантів практичного вирішення цього питання є створення банків даних про інформаційний потенціал регіонів, об'єднання всіх необхідних ресурсів на рівнях міжгалузевої кооперації та регіональної державної бібліотечної мережі. Сприяла б цьому й тісніша координація публічних бібліотек з іншими, зокрема вузів і наукових установ, з науково-технічними бібліотеками підприємств, а також з установами та організаціями, діяльність яких пов'язана з накопиченням та обробкою науково-технічної інформації.

Для активізації комунікативних функцій бібліотек варто використовувати досвід проведення таких цікавих заходів, як круглі столи з проблемних питань в економічній і господарській діяльності, огляди нових надходжень документів про розвиток науки й техніки в Україні та поза її межами, години цікавих повідомлень, ярмарки та аукціони ідей об'єктів інтелектуальної власності, конкурси винаходів, диспути, діалоги на актуальні теми тощо.

Бібліотекам слід всіляко сприяти об'єднанню науково-технічної інтелігенції у громадські структури: асоціації, спілки, клуби. Для їх правового забезпечення створювати юридичні служби - консультаційні пункти, правові столи, куточки законодавчої хроніки, громадські приймальні місцевих товариств винахідників і раціоналізаторів.

Спілкуванню творчої молоді допоможе мережа комп'ютерних клубів, шкіл програміста, аматорських об'єднань з винахідництва на зразок «ЭКО», «ТРИЗ», а також з кібернетики, електроніки, які бажано створювати при бібліотеках.

Ефективною формою обслуговування читачів-виробничників може стати відкриття платних колективних абонентів виробничого профілю на підприємствах та установах.

Формування науково-технічної культури широкого загалу має базуватися на засвоєнні світового досвіду науки, техніки, технології виробництва. Отже, бібліотекам варто ширше популяризувати літературу з пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу: електронізації народного господарства, комплексної автоматизації виробництва, запровадження матеріалозберігаючих і безвідходних технологій, створення нових матеріалів тощо для переозброєння машинобудівного, паливно-енергетичного, будівельного, транспортного, аграрно-промислового комплексів, модернізації непромислових галузей господарства: охорони здоров'я, освіти, культури, сфери послуг, домашнього побуту.

Особливої уваги потребує розкриття і таких проблем, як моральні аспекти взаємодії людини й природи, перспективні галузі виробництва, престижні професії, в яких буде потреба згодом, соціально-психологічна підготовка громадян до переходу на комп'ютерні технології.

Не завадить переглянути методику роботи з технічною літературою. Її варто пропагувати в комплексі з природничо-науковою, медичною, сільськогосподарською, економічною, ширше використовувати видання з філософії, соціології, етики, психології, логіки тощо. Для підсилення емоційного впливу на читачів можна разом з науковою літературою пропагувати науково-популярну й публіцистичну, художню, твори мистецтва та ін.

Слід зауважити, що допомога в науково-технічному вихованні - прерогатива не лише бібліотек для дорослих. Не менш значущою вона має бути і в бібліотеках дитячого та юнацького профілю. Бо саме в молодості гостро сприймається нова інформація, формується інтерес до науки й техніки, відбувається про-

цес творчого розвитку особистості, обирається професія. До того ж більшість форм масової роботи (гуртки, аматорські об'єднання, конкурси, вікторини, подорожі у світ науки й техніки тощо) розраховані, передусім, на молодіжну аудиторію і з успіхом можуть використовуватися для пропаганди науково-технічних знань.

Є вже чимало прикладів успішної роботи в цьому напрямі, зокрема Полтавської та Дніпропетровської обласних юнацьких бібліотек. Усвідомлення необхідності підвищення науково-технічної освіти сучасної людини спонукало колектив Полтавської ОЮБ до створення в її структурі самостійного відділу сприяння науково-технічному прогресу й технічній творчості молоді.

Задоволення попиту фізичних та юридичних осіб на науково-технічні та виробничо-економічні видання вимагає від колективів ОУНБ структурної реорганізації, перерозподілу ресурсів, творчого пошуку. На черзі - створення єдиних комплексних відділів, які б об'єднували фонди технічної, науково-природничої, сільськогосподарської, медичної, економічної літератури і завдяки цьому стали б справжніми центрами пропаганди науково-технічних знань.

Нині необхідна переорієнтація організаційно-методичної служби головних бібліотек. Науково-методичні центри мають скеровувати їх роботу з технічною літературою і науково-технічною документацією, активніше використовувати комплекс методичних заходів.

На часі підвищення фахового рівня бібліотечних працівників обласних і центральних бібліотек з питань роботи з техніко-економічною та іншою галузевою літературою, які мають володіти відповідними знаннями в галузі винахідництва й інноваційної політики в Україні та поза її межами.

У цій справі бібліотекам важливо заручатися підтримкою всіх, хто зацікавлений у розвитку науково-технічного потенціалу держави.